

ชื่อเรื่องการค้นคว้าแบบอิสระ พัฒนาการรูปแบบการจัดการทรัพยากรน้ำขององค์กรเหมืองฝาย
บ้านฝายมูล อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน

ผู้เขียน นางสาว นวลจันทร์ ไหลสุพรรณวงศ์

ปริญญา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม)

คณะกรรมการที่ปรึกษาการค้นคว้าแบบอิสระ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มนตรี กรรพุมมาลัย	ประธานกรรมการ
รองศาสตราจารย์ ดร. ชูเกียรติ ติสุวรรณันท์	กรรมการ
รองศาสตราจารย์ ประหยัด ปานดี	กรรมการ

บทคัดย่อ

การค้นคว้าอิสระนี้มีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อศึกษาพัฒนาการรูปแบบการจัดการทรัพยากรน้ำขององค์กรเหมืองฝาย และเพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อพัฒนาการและการปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดการทรัพยากรน้ำขององค์กรเหมืองฝาย บ้านฝายมูล อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้แนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการเชิงพรรณนา โดยผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษาชุมชนด้วยตนเอง เพื่อให้สามารถเข้าใจถึงบริบทของชุมชนและสภาพแวดล้อม โดยการสัมภาษณ์ผู้อาวุโสของชุมชน นายฝายในปัจจุบัน คณะกรรมการเหมืองฝาย กลุ่มผู้ใช้น้ำ ผู้นำองค์กรชุมชนปัจจุบัน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และบุคคลในพื้นที่ที่คาดว่าจะมีความเกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำเหมืองฝาย จำนวน 7 ท่าน และแบบสอบถาม เพื่อเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของบ้านฝายมูลในด้านประชากร ได้แก่ โครงสร้างอายุประชากร เชื้อชาติ สัญชาติ จำนวนครัวเรือน และประชากรวัยแรงงาน ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การถือครองพื้นที่ทำการเกษตร ชนิดของพืชที่ปลูกของแต่ละครัวเรือน ผลผลิต รายได้ และชนิดและจำนวนของสัตว์เลี้ยง จำนวน 15 ครัวเรือน

ผลการศึกษาพัฒนาการรูปแบบการจัดการทรัพยากรน้ำขององค์กรเหมืองฝายบ้านฝายมูล อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่านสามารถแบ่งได้เป็น 3 ยุคดังต่อไปนี้คือ

1. ยุคเริ่มตั้งถิ่นฐาน ประมาณปี พ.ศ. 2377 ชาวลาวพวนอพยพเข้ามาในเมืองน่านและถูกเกณฑ์แรงงานมาสร้างฝายและขุดลำเหมืองหิน เพื่อทำนาปลูกข้าวให้กับเจ้าเมืองน่าน การส่งน้ำเป็นแบบส่งน้ำตลอดเวลา และมีผู้นำการจัดสรรน้ำเรียกว่า “แสน หรือ พญา”

2. ยุคภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองจากเจ้าเมืองน่านมาเป็นรัฐไทย ได้มีการก่อตั้งสมาคมชลประทานราษฎร โดยมีการเลือกตั้งนายฝายเป็นผู้นำในการจัดสรรน้ำและดูแลกิจการของเหมืองฝาย ในช่วงนี้ความสัมพันธ์ของกลุ่มจะเป็นแบบพึ่งพาอาศัยแบ่งปันกัน ระบบการแลกเปลี่ยนแรงงานยังมีความสำคัญกว่าระบบการจ้างงาน

3. ยุคปัจจุบัน มีการปรับเปลี่ยนการจัดการทรัพยากรน้ำขององค์กรเหมืองฝายในหลายรูปแบบเพื่อให้เหมาะสมกับการใช้น้ำของกลุ่ม องค์กรการจัดการน้ำเหมืองฝายเริ่มมีอำนาจลดลง เพราะไม่สามารถเรียกระดมแรงงานได้และเปลี่ยนมาเก็บเงินค่าน้ำเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายของการดำเนินงานของเหมืองฝาย

การปรับเปลี่ยนการจัดการทรัพยากรน้ำขององค์กรเหมืองฝายบ้านฝายมูลประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลงในด้านโครงสร้างของฝายจากฝายไม้เป็นฝายคอนกรีต ด้านการจัดการองค์กรลดความซับซ้อนขององค์กร ด้านการระดมแรงงานเพื่อซ่อมบำรุงเหมืองฝายตามสิทธิการใช้น้ำ กลายเป็นการเก็บค่าน้ำเพื่อนำไปจ้างแรงงานในการซ่อมบำรุงเหมืองฝายแทน และการปรับปรุงกฎระเบียบที่ให้ความสำคัญกับตัวเงินในการบังคับใช้กฎระเบียบของเหมืองฝาย

ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนการจัดการทรัพยากรน้ำขององค์กรเหมืองฝายประกอบด้วยปัจจัย ดังนี้

ปัจจัยภายในชุมชน คือ การเพิ่มขึ้นของประชากรในพื้นที่ การเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตเพื่อยังชีพมาเป็นระบบการผลิตเพื่อการค้ามากขึ้น การเคลื่อนย้ายแรงงานสู่เมืองใหญ่ทำให้ประชากรวัยแรงงานไม่สามารถเป็นกำลังสำคัญในการทำงานเหมืองฝายได้เช่นเดิม และการรื้อฟื้นประเพณี วัฒนธรรมของชุมชนไทยพวนเพื่อให้สามารถเข้าถึงทรัพยากรได้ด้วยความสะดวก

ปัจจัยภายนอกชุมชน คือ การที่ชุมชนได้รับการศึกษาสมัยใหม่และเปลี่ยนทัศนคติการทำงานจากภาคการเกษตรสู่ภาคบริการในเมืองมากขึ้น ค่านิยมการบริโภคและระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ทำให้ชุมชนนิยมสะสมทุนและแสวงหาทรัพย์สินเพิ่มมากขึ้นกว่าในอดีต นอกจากนี้บทบาทของภาครัฐที่ส่งเสริมในด้านงบประมาณให้กับองค์กรเหมืองฝาย

Independent Study Title The Development of Water Resource Management Pattern of Muang Fai Organization at Ban Fai Mun, Amphoe Tha Wang Pha, Changwat Nan

Author Miss Nuanchan Laisuphanwong

Degree Master of Arts (Man and Environment Management)

Independent Study Advisory Committee

Asst.Prof.Dr. Montri Kunphoommarl	Chairperson
Assoc.Prof.Dr.Chukiat Leesuwat	Member
Assoc.Prof. Prayad Pandee	Member

Abstract

The purposes of this research were 1) to study the development of water resource management patterns of Muang Fai organization 2) to study factors that had influence on developing and changing in water resource management pattern of Muang Fai organization at Ban Fai Mun, Amphoe Tha Wang Pha, Changwat Nan.

Qualitative approach was used in this study. Research data was collected from descriptive methods, field study, in-depth interview and questionnaire. The interviewees were Nai Fai (Dam administer), the committees of Muang Fai, water users, and the community leaders such as sub-district leader, village headman and other seven persons responsible for the irrigation management. The data gathered from 15 families through questionnaire based on population, including ages, races, citizenship, household numbers, and labor; and economic data on land tenure for cultivation, crops and farm animals, an amount of product, and household income.

Main results which responded to the development of water resource management pattern of Muang Fai organization at Ban Fai Mun, Amphoe Tha Wang Pha, Changwat Nan were summarized in three stages as followings:

1. Settlement stage: Laos Puan people moved to Changwat Nan in B.E. 1834, and they were mobilized to build a dam and a canal for rice farming. The farming land belonged to the town ruler. "San" or "Paya" was a title name for a dam administrator.

2. Second stage: In this stage, the authority shifted from the town ruler to Thai State. A Union of Irrigation was founded by water users. A dam administrator was elected by the union to be in charge of all irrigation activities. In this stage, the relationship among villagers was kinship, and labor mobilization system was still more important than employment system.

3. Present stage: There were many changes in water resource management patterns of Muang Fai organization to serve the needs of water users. The labor mobilization system was no longer practical, so the union gradually became less authoritative. Finally, the water users should pay for the cost of irrigation management.

The water resource management of Muang Fai organization at Ban Fai Mun has now changed the dam from wooden to concrete structure, the organization from complex to simple management, the irrigation maintenance from labor mobilization to the money payment, and the obligations from labor to money-oriented basis.

In addition, other internal and external factors that had an influence on developing and changing in water resource management pattern of Muang Fai Organization are as follows:

The internal factors are the increasing numbers of population, the changing of cultivating system from living to commerce. Also, the younger generation is not willing to work at the dam, but eager to move and work in big cities. Finally, reconstruction of Thai Puan culture is available for using of water resource management as well.

The external factors is the new educational system which has changed the local attitude of work from serving agricultural to service sectors in a city. Additionally, the tendency of consumerism and economic system has changed the people's attitude. Finally, the role of local government in providing the budget for Muang Fai organization.

The development of water management of Muang Fai organization has been adjusted according to the current changes situation. In spite of the changing role, the Muang Fai irrigation organization still maintains its importance to the community and solve conflicts among the local water users through kinship negotiation.